

A szakszervezeti könyvtárak új szervezeti és működési szabályzata

A SZOT vezető szervei az utolsó két évben kétszer tűzték napirendre a szakszervezeti könyvtárak megszilárdítását és fejlesztését szolgáló témát. Az „Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez” című, 1971. március 29-i SZOT elnökségi állásfoglalásnak szerves folytatása és kiegészítése a SZOT-titkárság 1973. július 23-i határozata, amely hatályba léptette a szakszervezeti könyvtárak új szervezeti és működési szabályzatát.

Az eddig érvényben levő szabályzatok több mint tíz éve születtek. Alkalmazásuk hozzájárult a hálózati rendszer megszilárdításához, a tervszerűbb és szervezettebb könyvtári tevékenység megalapozásához. Az azóta eltelt időszak könyvtári fejlődése, a könyvtárakkal szemben támasztott követelmények és az elmúlt időszakban hozott határozatok, állásfoglalások, irányelvek érvényesítése azonban új szabályzatok kiadását tették szükségessé. Az új szabályzatok kiadását sürgették a szakszervezeti könyvtárosok és könyvtárfenntartó szervek is, akiknek munkáját nem ritkán zavarta a korábbi szabályozások számos pontjának elavultsága, s főleg az a körülmény, hogy különösen a könyvtárak működésével kapcsolatban számos fontos kérdés nem is volt egységesen szabályozva.

A SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztálya a titkársági döntés előkészítésében az utóbbi években kialakult és eredményesnek bizonyult gyakorlatot követte. Az előkészítés szakaszában messzemenően támaszkodott a *szakszervezeti könyvtárosok módszertani munkabizottsága* és a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* javaslataira. A tervezetek véglegesítéséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának, a SZOT illetékes társosztályainak véleményezései, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kezelési és ügyviteli szabályzatának tapasztalatai, s nem utolsósorban a központi könyvtárvezetőknek a tervezetet megtárgyaló értekezletén elhangzott észrevételek és javaslatok. (A központi könyvtárvezetők elnevezése a titkárság határozata óta egyébként *központi könyvtár-igazgató* lett, értelemszerűen igazodva a megyei és a városi tanácsi könyvtárakban, valamint a művelődési központokban kialakult gyakorlathoz.)

A SZOT titkársági határozat rangjára emelt új szabályzatok a következő fő változásokat tartalmazták:

— megváltozott a korábbi szabályzatok számos része, amely a közben kiadott állami és szakszervezeti rendelkezések, a kialakult gyakorlat és a könyvtárügy fejlődése következtében elavult. (Pl. a könyvtártípusok és feladatkörük, szervezeti rendjük, gyűjtőkörük stb. meghatározása);

— határozati megerősítésre és alkalmazásra kerültek a SZOT-elnökség 1971. március 29-i állásfoglalásának (Alapelvek és követelmények...) a könyvtári szervezetre és működésre vonatkozó elvei;

— a korábbiaknál pontosabb és részletesebb megfogalmazást kapott a könyvtárak szakszervezeti irányításának, fenntartásának, felügyeletének és az állami általános és szakfelügyeletnek sok kérdése, a hálózati rendszer különféle könyvtártípusainak egymáshoz való kapcsolódása;

— a rendelkezések egységesen — s nagyrészt első ízben — szabályozzák a könyvtárak kezelésének, ügyvitelének, valamint a könyvtárak használatának és gazdálkodásának rendjét.

A szervezeti szabályzat

A szakszervezeti könyvtári hálózatok új szervezeti szabályzata az általános rendelkezések után a könyvtártípusok feladataira, a könyvtárak elhelyezésére, a gyűjtőkörre és az állományra (állománygyarapítás, állományapasztás), a könyvtári dolgozókra és a munkaszervezetre vonatkozó kérdéseket taglalja. Ezek közül a cikk keretében elsősorban a *változások, az új vonások kiemelése* látszik célszerűnek.

A szervezeti rendszerre vonatkozó szabályozás nagyobb hangsúlyt ad annak az alapelvnek, hogy a szakszervezeti könyvtári hálózatok az egységes magyar könyvtári

rendszer részei. Ezért foglalkozik kiemelten a tanácsi, az iskolai és a vállalati műszaki könyvtárakkal való *együttműködés kérdéseivel* (pl. a fejlesztési tervek, az oktatási, módszertani tevékenység összehangolásával). Ezzel párhuzamosan azonban konkrétan határozza meg a szakszervezeti mozgalomhoz, a munkahelyi szakszervezeti nevelőmunka sajátos feladataihoz kapcsolódó könyvtári teendőket.

Egyértelművé válnak a felügyeleti hatáskörök és kapcsolódások: A szakszervezeti könyvtárak *főfelügyeletét* a SZOT gyakorolja. A könyvtári hálózatok, illetve könyvtárak *felügyeletét* vidéken az SZMT-k, Budapesten a szakszervezetek központjai látják el. A szakszervezetek a szakma vidéken működő könyvtárainak munkájában — az SZMT-kkel egyetértésben — érvényesítik az adott szakma sajátos jellegéből adódó érdekeket és szabják meg a feladatokat. A könyvtárak *fenntartói* a felsőbb szakszervezeti szervek határozatainak, irányelveinek és állásfoglalásainak érvényesítésével határozzák meg a könyvtárral szemben támasztott helyi követelményeket, teremtik meg a szükséges működési feltételeket, kísérik figyelemmel és segítik a könyvtár munkáját. Az *állami általános felügyeletet* a 156/1973. (MK 15.) MM sz. utasítással egybehangzóan a művelődésügyi miniszter ágazati irányítása és ellenőrzése mellett a megyei, városi, továbbá a fővárosi kerületi tanácsok művelődésügyi feladatokat ellátó szakigazgatási szervei, illetőleg a járási hivatalok látják el. Az *állami szakfelügyeletet* a megyei (fővárosi) tanács végrehajtott bizottságának művelődésügyi feladatot ellátó szakigazgatási szervei a szakfelügyelőik útján gyakorolják.

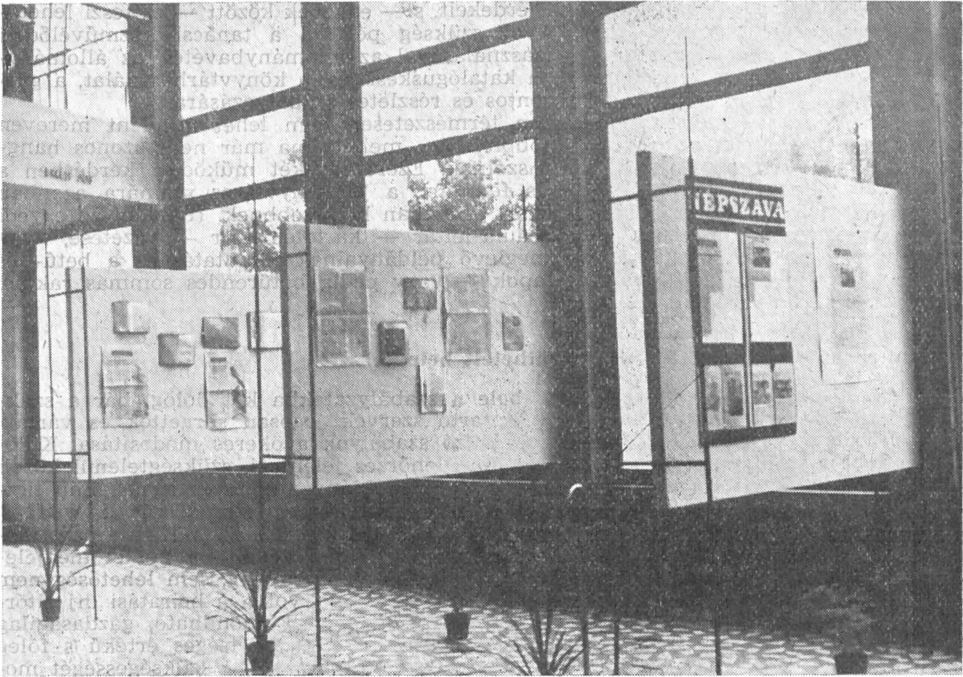
A szervezeti szabályzat meghatározza a szakszervezeti könyvtártípusok (központi, körzeti, önálló, letéti I., II.) funkcióit és szervezeti rendjüket. Az irányító, a szervező és az ellátó munkában számos tekintetben növeli a központi könyvtárak hatáskörét és felelősségét. Az *önálló könyvtárak* működésének színhelyéül a régi szabályzattól eltérően nem az 1000, hanem a *2000-nél több dolgozót foglalkoztató* üzemeket, munkahelyeket, illetve az ezekkel hasonló igényt és színvonalat megtestesítő szakszervezeti művelődési otthonokat és munkásszállásokat jelöli meg. Bebizonyosodott, hogy az ilyen helyeken kívánatos a korszerű könyvtári funkciók ellátására alkalmas könyvtárak önálló működtetése. A kisebb ellátási területeken az állományt gyakrabban cserélő, a központi szolgáltatásokkal jobban ellátott letéti könyvtárakat célszerű fenntartani. Ennek az elvnek a megvalósítása 1971 óta a szakszervezeti könyvtárügyben sikeres átszervezést és átsorolást eredményezett, aminek következtében az 1970. évi 911, csak nevében „önálló” könyvtárból jelenleg már csak 385 működik önálló intézményként. Ezekben van viszont a könyvtárlomány 40, a kölcsönzött könyvek 45 és az összes olvasók 35 százaléka!

A könyvtártípusoknak egymáshoz való kapcsolódásában az egységes ellátásra s a hálózati rendszer előnyeinek jobb érvényesítésére való törekvés fejeződik ki. A már kiépült hálózatokat tehát úgy kell továbbfejleszteni, hogy a hálózat valamennyi könyvtára egymásra épülő és egymáshoz kapcsolódó, egyre magasabb szintű könyvtári ellátást biztosítson a dolgozóknak.

A vitákat lezáró állásfoglalás történt az önálló könyvtárak által létesített fiókkönyvtárak ügyében is. A szabályozás a munkahely nagyságától, telepítésének szerkezetétől függően a jobb könyvtári ellátás érdekében lehetővé teszi, hogy az üzemelekben, munkásszállásokon létesítsenek fiókkönyvtárakat, sőt ilyenek létrehozására ösztönzi is az önálló könyvtárakat. A rendszer lényeges és új vonása, hogy ezek a fiókkönyvtárak viszont az önálló könyvtárral egységes szervezetet képeznek, s így statisztikai adataik az önálló könyvtár adatai között szerepelnek.

A tervezetek előzetes tárgyalásain a könyvtárosok körében élénk vitát váltottak ki a *művelődési otthonokban működő könyvtárak irányításának* kérdései. Az új szabályzat — figyelembe véve az eléggé egybehangzó észrevételeket — nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a közös épületben levő két intézmény munkájában szoros együttműködést és feladategyeztetést kell végrehajtani. Ugyanakkor azonban egyértelműleg leszögezi, hogy a könyvtár munkájáért, szakmai tevékenységéért a könyvtárvezető *a fenntartó szakszervezeti szervek* tartozik felelősséggel. E kérdéshez tartozik az az új előírás is, hogy a könyvtárak akkor is készítsenek költségvetési tervet, ha gazdálkodásuk más szerv (pl. művelődési ház) költségvetésébe épül be. Néhány kedvezőtlen tapasztalat sürgette azt a szabályzati pontot is, amely leszögezi, hogy a könyvtárak fenntartására és fejlesztésére előirányzott összeget *más célra* felhasználni nem szabad.

A titkársági döntéssel megalkotott szervezeti szabályzat számos vonatkozásban SZOT vezető szervei határozat rangjára emelte a korábban állásfoglalásként, vagy a SZOT kulturális osztályának irányelveiként szereplő kérdéseket. Ilyenek: a könyvtártípusonkénti gyűjtőköri követelmények, a központi könyvtárak szállító járműre való jogosultsága, a letéti hozzájárulás dolgozónként 8 Ft-ban megállapított összege, a lakóterületi ellátást is végző szakszervezeti könyvtárak szervezésével és együtt-

A miskolci SZMT Könyvtár által a Népszava megindulásának 100. évfordulójára az SZMT székházában rendezett kiállítás (Bucsi Jenő felvétele)

működésével kapcsolatos kérdések, illetve követelmények, a könyvtárak munkájának testületi ülésen történő megtárgyalása legalább kétevenként, a könyvtárak elhelyezése, a hírlapolvasók fenntartásával kapcsolatos kérdések stb.

A szervezeti szabályzat azt is kimondja, hogy a dolgozók körében végzett olvasási propaganda akkor is feladatuk az szb-knek, ha nem tartanak fenn könyvtárakat. (A szabályzat itt a tanácsi könyvtárakba irányításnak, a könyvtári összekötők kijelölésének, valamint az olvasáspropaganda más formáinak és eszközeinek még sajnálatos módon nem kialakult gyakorlatára és feladataira utal.)

A működési szabályzat

A működési szabályzat — s annak elsősorban a könyvtárak kezelésével és ügyvitelével foglalkozó része — nemcsak egyszerűen módosítása a réginek. Az 1962-es működési szabályzat szükségszerűen a könyvtári hálózatszervezés akkori állapotát és feladatait tükrözte. A jelentőségteljes, de akkor elsősorban szervezési munkát igénylő tevékenység lázában a szakzerű könyvtárkezelés előírásai inkább keretjellegű, vagy elvi szinten kifejezett előírásokban öltöttek testet. A könyvtári fejlődés, a jogosan támasztható igényesség teremtette meg a hiány pótlásának lehetőségét és szükségességét. A jellegének megfelelő, ha úgy tetszik: aprólékosan részletező működési szabályzat kiadása tulajdonképpen most történhetett meg. Úgy is mondható, hogy most történt meg az a szabályozás, amely a tanácsi közművelődési könyvtárhálózatban már korábban megvolt.

Sajnálatos példák bizonyítják, hogy a helyenként nem kellő megbecsülést élvező belső szakmai rend „nagyvonalú” kezelése, bizonyos eljárások „parttalan” helyi és egyéni kialakítása, a kellő megfontoltság nélküli „egyszerűsítések” végletessége nem ritkán lazaságot s anarchikus helyzetet teremtett. Elretentő példa a sok más tekintetben szép eredményeket is elérő pécsi SZMT központi könyvtár esete: ott ugyanis az állomány-nyilvántartás végzetes hibáinak utólagos korrigálása évekre megbénította a tartalmi munkát.

A működési szabályzat elvi kiindulópontja az, hogy a könyvtári munkamódszerek sokszínűek és állandó frissítést igényelnek, de bizonyos általános szakmai alapkövetelményeknek valamennyi könyvtárnak eleget kell tennie. Ez szolgálja a rendet,

a tervszerűséget, a könyvtárhasználók érdekeit, s — egyebek között — ez teszi lehetővé az érdemi ellenőrzést is. Ezért is volt szükség például a tanácsi közművelődési könyvtárhálózat tapasztalatainak felhasználásával az állománybavétel, az állománynyilvántartás, a törlés, a raktározás, a katalóguskészítés, a könyvtárhasználat, a gazdálkodás stb. nagyon is gyakorlati, pontos és részletes szabályozására.

A kialakult helyzet következtében természetesen nem lehet mindent mereven egységesíteni, jóllehet az eljárások többfélesége mellett ma már nem azonos hangsúlyú és nem egyenlő értékű érvek szólnak. Ezért egy-két működési kérdésben a szabályzat alternatív lehetőségeket is fenntart, a jó könyvtáros számára azonban sorrendi felsorolással jelzi, hogy mit tart általában helyesebbnek. (Például az egyedi leltár céljára címleltárkönyv vagy cédula-leltár — kartoték-leltár — vezetése, vagy például egy-egy mű beszerzett és meglévő példányainak kimutatására a betű- és szakrendi kartoték-leltár — raktári lapok — vagy pedig betűrendes sommás raktári kartoték-nyilvántartás.)

Ami a szabályzatokba még nem kerülhetett bele...

Érthető okokból nem kerülhetett bele a szabályzatokba két dolog, bár a szakszervezeti könyvtárosok és könyvtárfenntartó szervek jogosan sürgették és várták. Az egyik: az állományellenőrzésre vonatkozó szabályok gyökeres módosítása. Különösen fontos és indokolt volna az állományellenőrzés jelenlegi, szükségtelenül közeli időpontjainak távolítása és a megengedhető leltári hiány világos és egyértelmű tisztázása. A tervezetek első változataiban a javasolt szabályozás szerepelt is, de világos, hogy az állományvédelemmel is kapcsolatos 1018/1956 (III. 9.) sz. MT határozat módosításáig, valamint a túl sokáig készülő állami állományvédelmi rendelet megjelenéséig a fennálló rendelettől eltérő külön szabályozásra sem jog, sem lehetőség nem volt. A másik: sok érv és szinte egységes megítélés szólt volna a beiratási díj eltörlése mellett. Hiszen az 1—3 Ft-os összeg csak jelképesnek mondható, gazdaságilag alig van jelentősége, s szinte többre kerül adminisztrálása. Kétséges értékű s főleg nem általános érvényű az az érvelés sem, amely a beiratási díj szükségességét morális kérdéssel, a statisztikai fegyellemmel hozza összefüggésbe. Így — egyebek között — szükségtelen ellentmondás áll fenn a könyvtárhasználat hangoztatott ingyenessége, de ugyanakkor a beiratási díj fenntartása mellett. Érthető viszont, hogy a beiratási díjat nem lehetett külön, csak a szakszervezeti könyvtárhálózatban megszüntetni.

Remélhetőleg mind az állományvédelem, mind a beiratási díj ügyében előbb-utóbb egységes állami szabályozás születik, s e munkában a vonatkozó szakszervezeti javaslatok — amelyek most még nem válhattak határozattá — hasznosíthatók lesznek.

A szakszervezeti könyvtárak új szervezeti és működési szabályzata nyomtatott formában hamarosan az érintettekhez kerül. Alkalmazásuk remélhetőleg hozzájárul majd a könyvtárak munkájának javításához, a könyvtári ellátás színvonalának emeléséhez.

Gönczi Imre

Andruskó Károly
ex librise